

COMITETELE ȘCOLARE ÎN ȘCOLILE PRIMARE ȘI SECUNDARE DIN BASARABIA INTERBELICĂ

Vasile CREȚU, dr. în istorie, lector universitar, catedra GURT, UST

Rezumat. În acest articol sunt analizate unele aspecte privind activitatea comitetelor școlare înființate în Basarabia din inițiativa ministrului Instrucțiunii Publice Const. Angelescu prin Decretul-lege din iulie 1919. Scopul lor principal era mobilizarea eforturilor și mijloacelor populației din mediul urban și rural la construcția localurilor de școli. Pe lângă construirea și întreținerea școlilor primare și secundare, comitetele școlare au avut în responsabilitatea lor asigurarea școlilor cu material didactic și cărți pentru instruirea elevilor, cât și aplicare amenzilor părinților a căror copii nu frecventau școala.

Cuvinte cheie: Basarabia, comitete școlare, construcții școlare, învățământ primar, învățământ secundar, obligativitatea învățământului, frecvență școlară, amenzi școlare, corp didactic.

Abstract. In this article are analyzed some aspects regarding the activity of the school committees set up in Bessarabia on the initiative of the Minister of Public Instruction Const. Angelescu by the Decree-law of July 1919. Their main purpose was to mobilize the efforts and means of the population from urban and rural areas to build school premises. In addition to the construction and maintenance of primary and secondary schools, the school committees were responsible for providing schools with teaching materials and books for training students, as well as enforcing fines for parents whose children did not attend school.

Keywords: Basarabia, schools committees, school construction, primary education, secondary education, obligatory education, school attendance, schools fines, teaching staff.

Învățământul primar și secundar a avut contribuție majoră în instruirea și creșterea nivelului de carte în Basarabia interbelică, care a constituit o verigă esențială în sistemul educațional. În cei peste 100 de ani de dominație țaristă, învățământul din Basarabia se afla într-o situație deplorabilă. În pofida politicii de rusificare, promovată de administrația țaristă, și de impunere a unor tradiții străine, populația băștinașă, în marea sa majoritate, a rămas aproape neatinsă de cultura rusească, reușind să reziste și să-și ocrotească limba, cultura și obiceiurile sale.

După Unire, situația s-a schimbat, învățământul primar și secundar intrând într-o fază de tranziție, tinzând spre școala primară română sub forma completă după modelul din vechiul Regat. A fost lichidat caracterul colonial rusesc și, în afară de școlile rusești, ucrainești, germane etc., au fost deschise școli pentru moldoveni. Fiecărui elev i s-a oferit posibilitatea să-și facă studiile în limba maternă. Guvernul de la București a întreprins de la bun început cele mai energice măsuri pentru răspândirea de carte în mediul basarabenilor. În acest sens, în legătură cu unirea provinciilor cu patria, Constantin Angelescu (ministru al Instrucțiunii Publice) relatează: „În teritoriile alipite, dominațiile străine, neavând nici un interes să ajute cultura românească, în unele din aceste teritorii învățământul românesc era cu totul insuficient, iar în altele era inexistent” [1, p. 4]. Prin urmare, școala și instruirea în Basarabia erau mai înapoiate decât în celelalte provincii românești. În problema școlară se impunea, pe de o parte, reforma învățământului în concordanță cu cerințele progresului, iar, pe de altă parte – unificarea sistemului școlar, ca urmare a situației create într-un singur tip de școală unitară, pentru a corespunde nevoilor și aspirațiilor naționale ale statului întregit.

În anii ce au urmat Unirii de la 1918, autoritățile statului român, lipsite de suficiente mijloace materiale, au fost nevoite să caute soluții adecvate situației, transferând o parte importantă a problemelor cu care se confrunta sistemul de învățământ către comunitățile locale. Pe lângă alte măsuri, menite să asigure cuprinderea tuturor copiilor cu școala primară, la 24 iulie 1919, din inițiativa Ministerului Instrucțiunii Publice condus de Const. Angelescu, a fost adoptat Decretul-lege pentru organizarea comitetelor școlare pe lângă fiecare școală. Se prevedea înființarea acestora pentru toate tipurile de școli, atât în mediul rural, cât și în cel urban. Conform articolului 1 al Decretului, „în fiecare județ se înființa un comitet școlar județean, iar în fiecare oraș câte un comitet școlar comunal”. [2, p. 139]

În vechiul Regat, activitatea comitetelor școlare au dat rezultate „... mai mult decât mulțumitoare în privința întreținerii și clădirii localurilor școlare”, ușurând astfel sarcina statului și a comunelor. Pentru ca mersul învățământului să nu sufere, „Ministerul Instrucțiunii Publice a dispus prin Hotărârea nr. 97375 din 7 octombrie 1921 ca Decretul-lege privitor la înființarea și organizarea comitetelor școlare să se aplice în toate școlile ... din întreg cuprinsul țării” [3, f. 107], inclusiv în Basarabia. După adoptarea legii s-a urmărit cu insistență prin dispoziții și circulare ministeriale înființarea comitetelor școlare în toate localitățile unde deja funcționau ori abia se construiau școli primare. Rapoartele revizoratelor școlare din Basarabia indicau la faptul că în anul de studii 1923-1924 rețeaua comitetelor școlare cuprinseseră majoritatea comunelor. Organizarea și activitatea lor era „coordonată și supravegheată de Casa Școalelor, instituție autonomă pe lângă Ministerul Instrucțiunii”. [2, p.139]

Articolul 2 al acestui Decret-lege stipula că instituirea acestor comitete școlare au drept scop „supravegherea conducerii și bunului mers al școlii; asigurarea întreținerii localului și a materialului didactic; dotarea școlii cu cele necesare; clădirea, completarea și îmbunătățirea localurilor de școală; înființarea și susținerea bibliotecilor școlare și populare; ajutorarea elevilor cu cărți, îmbrăcăminte, mâncare, înființarea de cămine și cantine școlare; acordarea asistenței medicale gratuite elevilor săraci etc.” [4, p. 1]. Comitetul școlar comunal era alcătuit din primar, preotul paroh, un învățător și patru locuitori. Comitetele școlare administrau următoarele fonduri: 1. Venituri ordinare și extraordinare, adică 14% din veniturile acestei unități administrative, „reprezentând contribuția comunelor pentru întreținerea școlii”; acestea, nu erau suficiente, cu atât mai mult, că unele comune refuzau să aloce acest procent. 2. „Veniturile bunurilor mobile, proprietatea școlilor din comune. 3. O treime din veniturile arendării cârciumilor. 4. Subvenții permanente sau temporare din partea statului, județului sau comunelor, instituțiilor financiare, contribuțiilor locuitorilor ...” [4, p. 3].

După alegerea președintelui pe un termen de un an, toți membrii comitetului școlar depuneau jurământul regal înaintea subprefectului plasei. Iată textul acestui jurământ: „Jur a fi credincios Regelui și intereselor țării mele, de a respecta în totul Constituția și legile țării, de a executa cu onoare și conștiință funcțiile ce îmi sunt încredințate și de a nu face nimic de natura de a periclita ordinea în stat. Așa să-mi ajute Dumnezeu” [5, f. 61]. Însă, aplicarea în practică a sarcinilor ce reveneau comitetelor școlare din Basarabia a constituit o povară destul de grea, cu toate că acestea

au fost înființate încă în 1919. De exemplu, în orașul Chișinău, comitetele au început să funcționeze abia în 1923.

În darea de seamă despre activitatea comitetului școlar comunal al orașului Chișinău pentru 1924, se face o analiză amplă a stării învățământului sub guvernarea țaristă, precum și după 1918, când învățământul primar a intrat în faza de tranziție, tinzând spre școala primară românească. În capitolul 2 al acestui raport se menționează că activitatea comitetului școlar pentru 1924 este strâns legată de cea pentru 1923, deoarece cea dintâi este continuarea și completarea celei de-a doua. Activitatea respectivă a evoluat în două direcții: una *externă* – prin înființarea de comitete școlare pe lângă fiecare școală primară de băieți, fete și mixtă, și alta – *internă* privind buna administrare, completa înzestrare și continua întreținere într-o stare cât mai bună a tuturor localurilor de școli primare.

Activitatea externă: „În orașul Chișinău, există 37 de școli primare, dintre care: 23 – școli de băieți și 14 – de fete. În 1923, luna martie, nu existau comitete școlare la nicio școală primară. E ușor de înțeles cu câtă greutate a pătruns această nouă idee de a se înființa comitetul școlar pe lângă fiecare școală și cu câtă neîncredere a fost acceptată această inițiativă, deși era bazată pe un context legal. Dacă înființarea comitetelor școlare a fost un lucru foarte greu de înfăptuit, apoi punerea lor în funcțiune a fost partea cea mai grea. De vină au fost atât unii directori de școli precum și părinții elevilor unor școli” [6, f. 4]. Cu ajutorul comitetelor școlare au fost efectuate reparațiile localurilor școlare, iluminatul, cheltuieli pentru procurarea materialului didactic, procurarea mobilierului, plata chiriei, ajutorarea copiilor săraci de la școlile primare etc.

În ce privește *activitatea internă*, aceasta „a fost de la bun început îndreptată spre organizarea și înființarea de comitete școlare pe lângă fiecare școală și grădiniță (grădiniță, n.a.) de copii în parte. Astfel, putem constata că orașul Chișinău poate sta în fruntea celorlalte orașe din vechiul Regat. Astăzi, școlile primare: 23 – băieți, 14 – fete și 26 grădinițe de copii – toate au comitet școlar părintesc” [6, f. 4].

În procesul de activitate, comitetele școlare s-au confruntat cu o serie de probleme atât de ordin organizatoric, cât și administrativ, deși din ele, conform decretului-lege, făcea parte, în mod obligatoriu, și primarul comunei. O problemă frecventă era lipsa de bani. Instituțiile de învățământ nu dispuneau de fonduri necesare pentru a face față cheltuielilor reclamate de nevoile școlare. Cu acest prilej, deputatul Guciușma, în ședința parlamentului, a făcut următoarea comunicare: „Ca delegat al adunării generale a delegaților comitetelor școlare rurale din județul Lăpușna, am onoarea a vă anunța următoarea comunicare cu privire la situația critică materială, în care se află comitetele școlare din acest județ ... Nu dispun de fonduri necesare ... Cota de 14% ce ar trebui să o primească comitetele școlare de la comună e neîndestulătoare ... Pe de altă parte, din cauza secetei ce a domnit în ultimii doi ani în Basarabia, percepțiile n-au putut face la timp toate încasările din care să poată îndeștula toate treburile obștii” [7, f. 196]. Însuși Comitetul școlar județean se afla într-o situație foarte grea din cauza că „... nu-și putea îndeplini rolul său de părinte al comitetelor școlare rurale, cărora ar fi trebuit să le întindă o mână de ajutor la vremuri de nevoie”. În continuare, se menționează că Comitetul școlar județean a întreprins toate eforturile pentru întreținerea școlilor,

pentru continuarea construcției localurilor de școală. „În județ mai sunt încă patru localuri de școală care nu pot continua lucrările din cauza lipsei de fonduri ... Populația, cu toată criza prin care a trecut din cauza celor doi ani de secetă, a avut grijă a-și strânge materialul necesar, chiar și mijloace bănești ca, la un moment dat, să înceapă construcția localurilor de școală. La această bunăvoință și dragoste de școală din partea locuitorilor basarabeni, lipsiți 106 ani de carte românească, am voi să răspundem și noi cu aceeași bunăvoință, încurajându-i de a-și construi singuri casa de unde să izvorască lumina și iubire de patrie” [7, f. 196]. În încheiere, se arată că mai era nevoie de încă cinci milioane de lei ca școlile primare din județul Lăpușna să funcționeze normal și pentru întreținerea lor.

Unele comitete școlare beneficiau din partea primăriilor de sume mici de bani, care nu erau suficiente nici măcar pentru a procura combustibilul necesar, nemaivorbind de reparația localurilor școlare sau de achitarea salariilor învățătorilor. În unele comune au fost înregistrate cazuri în care primăriile, în frunte cu primarii, refuzau să aloce cota de 14% pentru întreținerea școlilor. Comitetele școlare din comunele Bujor și Cruzești au adresat reclamații revizoratului școlar, rugându-l să ia măsuri pentru satisfacerea nevoilor acestor școli [8, f. 186, 205].

Unii membri ai comitetelor școlare manifestau o atitudine nepăsătoare, chiar ostilă în exercitarea funcțiilor. Au fost înregistrate cazuri în care unii din ei refuzau să participe la ședințe, nu își trimiteau regulat copiii la școală, dând astfel un rău exemplu celorlalți locuitori, refuzau să semneze procesele-verbale de încasare a amenzilor etc. În acest context, în 1927, Comitetul școlar județean Cetatea Albă a înaintat administrației Casei Școalelor un proces-verbal, prin care se cerea destituirea din comitetul școlar din comuna Tepelit a unui membru din cauza că „refuză să ia parte la ședințe, să-și trimită copilul la școală ... și să semneze procesele-verbale de aplicare a amenzilor” [9, f. 21]. În cele din urmă, s-a cerut aprobarea destituirii acestui membru în baza art. 6 din regulamentul comitetelor școlare și să se comunice rezultatul, pentru a se alege un nou membru.

De rând cu alte laturi ale asigurării procesului de instruire, comitetele școlare erau responsabile de supravegherea frecvenței școlare și de aplicarea obligativității învățământului primar. Rolul comitetelor școlare în procesul de realizare a obligativității învățământului primar și asigurării frecvenței școlare era evidențiat într-o circulară a revizorului școlar din județul Chișinău din 20 ianuarie 1925 către comitetele școlare, în care se menționa următoarele: „În privința aplicării obligativității, am constatat în multe părți lipsa de tact. Acolo unde li s-a explicat sătenilor, de învățători și de către comitetul școlar care e rostul acestor amenzi și i-a putut convinge să-și trimită copiii la școală, în acele sate s-au pus puține amenzi. Căutați pe cât e posibil să se aplice cât mai puține amenzi. Sătenii nu sunt deprinși cu noua lege și mulți dintre ei se trezesc cu amendă de sute de lei, fără să fi fost înștiințați din timp că dacă nu-și trimit copilul la școală vor fi amendați. Vă rog să verificați listele de amenzi și pe toți acei elevi care frecventează în prezent cursurile să-i scutiți de amenzi, dacă încă nu au fost încasată de percepător, înștiințând totodată părinții ca pe viitor să nu se mai facă vinovați abătându-se de la îndatoririle la care sunt impuși prin lege” [5, f. 18].

Articolul 27 din Legea învățământului primar din 1924 prevedea că pentru primele absențe nemotivate pe o perioadă de 15 zile, se va încasa o amendă egală, pentru fiecare zi de absență, cu

1/4 din prețul zilei de muncă. Pentru absențe nemotivate, din a doua perioadă de 15 zile, amenda va fi egală cu 1/2 din prețul zilei de muncă, pentru a treia perioadă de 15 zile, amenda va constitui 3/4 din prețul zilei de muncă. Iar pentru absențe nemotivate, din a patra perioadă de 15 zile, se va aplica o amendă egală, pentru fiecare zi de absență, cu prețul unei zile de muncă.

Au fost înregistrate cazuri în care apăreau neînțelegeri între autoritățile publice locale și administrația școlară. Mai mulți primari refuzau să semneze listele de amenzi propuse de diriginți, directori, nu participau la ședințele comitetului școlar etc. În comuna Bubuieci, județul Lăpușna, primarul Ion Tricolici, fiind în același timp și președinte al Comitetului școlar din această localitate, a refuzat să semneze listele de amenzi întocmite în conformitate cu legea obligativității școlare, „dând astfel dovadă de eschivare de la datoriile impuse de lege atât ca președinte al Comitetului școlar, cât și ca primar”. În unele comune, neînțelegerile între părinți și administrația școlară s-au întetit atât de mult, încât s-a ajuns până la conflicte, chiar și amenințări. În martie 1927, locuitorii comunei Căpriană, fiind amendați pentru netrimiteră copiilor la școală, „au tăiat via dlui Caracikovschi, directorul școlii, și l-au amenințat pe președintele Comitetului școlar din acea comună că i-ar da foc casei” [10, f. 30].

Astfel, în urma demersurilor, plângerilor, apelurilor din partea mai multor locuitori, autoritățile publice și cele școlare au fost nevoite să tempereze tonul în privința aplicării amenzilor. În aprilie 1928, locuitorii comunei Sărata Galbenă, județul Chișinău, au înaintat o petiție prefectului, prin care au solicitat scutirea de amenzi școlare aplicate de către Comitetul școlar. Prefectul județului a cerut Revizoratului școlar să satisfacă această rugămintă, întrucât „numiții și-au luat obligația față de noi de a-și trimite în viitor copiii la școală” [11, f. 8, 10]. Autoritățile județene le cereau primarilor comunali, sătești și învățătorilor să inițieze o campanie de explicare părinților despre necesitatea școlii, în cadrul căreia, prin metode de convingere, să-i determine să-și trimită copiii la școală, pentru ca autoritățile școlare să nu fie nevoite să recurgă la amenzile prevăzute de lege [8, f. 114]. În comuna Sărata Veche, județul Bălți, în 1932, prefectura s-a adresat primarului cu rugămintea de a dispune să se facă cunoscut tuturor părinților amendați „că în cazul în care își trimit imediat copiii la școală, amenda va fi retrasă de la percepție” [12, f. 6].

Comitetele școlare au mai contribuit și la procesul de construcții a școlilor secundare înființate în Basarabia în 1921 prin Decret-lege. Prin urmare, comitetele școlare activau nu numai în cadrul școlilor primare, dar și a celor secundare. În cap. 5, art. 14 din acest decret se prevede că, „pe lângă fiecare școală secundară, se instituie câte un comitet școlar cu scopul de a ajuta la întreținerea materială a acestor școli și de a stabili o legătură mai strânsă între școală, familie și societate în interesul instrucțiunii și educației elevului” [4, p. 7]. Comitetul școlar secundar avea următoarea componență: directorul școlii, doi dintre profesorii școlii și patru membri aleși de adunarea generală dintre părinți. Art. 50 prevede că comitetul școlar administrează în beneficiul școlii următoarele venituri: „Taxele școlare plătite ... de către elevii care urmează cursurile școlii ...; 25% din taxele elevilor care depun examene ca pregătiți în particular sau examen de diferență, sau de absolvire ...; veniturile capitalului de rezervă al școlii ... precum și veniturile fondurilor mobile și imobile, proprietate a școlii sau comitetului; cotizații lunare ale membrilor care constituie adunarea

generală (a părinților copiilor, n.a.); cotizațiile sau donațiile benevole; beneficiile rezultate din serbări, colete, desfaceri de cărți și rechizite școlare; subvenții din partea instituțiilor sau autorităților, cât și alte venituri neprevăzute” [4, p. 17].

Atribuțiile principale ale comitetului școlar secundar sunt următoarele: de a executa hotărârile adunării generale; de a întreține localul școlii și celelalte clădiri anexate ei; întreținerea materialului didactic, mobilierului, bibliotecii etc.; a ajuta elevii nevoiași; de a organiza cantine și căminuri școlare; de a înființa internate sau semiinternate pe lângă școală; a clădi localuri pentru școală, a înființa biblioteci, băi, laboratoare etc. Prin aportul adus de comitetele școlare secundare au fost înregistrate rezultate bune în domeniul construcțiilor de școli și întreținerea lor într-o stare satisfăcătoare. Aceste rezultate nu s-ar fi putut de realizat fără contribuția părinților, primăriilor și preturilor județene.

În concluzie menționăm că, prin acțiunile întreprinse, comitetele școlare au constituit un factor esențial al procesului de extindere școlară și consolidare a învățământului în Basarabia interbelică. Deși au existat probleme în activitatea comitetelor școlare primare și secundare, totuși, grație lor au fost atinse rezultate destul de îmbucurătoare. În acest sens, Const. Angelescu menționa: „În ceea ce privește construcțiile școlare, contribuția comitetelor școlare a întrecut orice așteptare. Sute de milioane de lei s-au cheltuit în fiecare an de comitete pentru reparații, completări, cumpărări și construcții de localuri. Fără ele nu s-ar fi putut construi sute de clădiri școlare, răspândite astăzi în toate părțile țării și care au schimbat cu totul fața învățământului nostru” [1, p. 17]. Drept urmare a unei energice campanii de construire a localurilor de școală, dar și a sprijinului financiar acordat de instituțiile statului, numărul de școli în anii 1918-1940 a crescut de la 1383 până la 1628, instruirea primară devenind astfel o realitate pentru majoritatea copiilor de vârstă școlară.

Bibliografie

1. Angelescu C. Evoluția învățământului primar și secundar în ultimii 20 ani. București: Curentul, 1940. 82 p.
2. Palade Gh. Comitetele școlare din Basarabia interbelică. În: Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe umanistice, Nr. 4(84), 2015. Chișinău: USM, 2015. p. 138-145.
3. Arhivele Naționale ale Republicii Moldova (ANRM), Fond. 339, inv. 1, dos. 188.
4. Decret-lege pentru înființarea și organizarea comitetelor școlare. În: Școala.1921, nr 1-4, p. 1-18.
5. ANRM, Fond. 339, inv. 1, dos. 343, vol. 1.
6. Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), B., Fond. Casa Școalelor, dos. 374/1925.
7. ANIC, București, Fond. Casa Școalelor, dos. 28/1926.
8. ANRM, Fond. 339, inv. 1, dos. 1293.
9. ANIC, București, Fond. Casa Școalelor, dos. 229/1927.
10. ANRM, Fond. 339, inv. 1, dos. 659.
11. ANRM, Fond. 339, inv. 1, dos. 661.
12. ANRM, Fond. 120, inv. 1, dos. 2022.